

AJDODLARIMIZNING MADANIY VA ADABIY MEROSIDAN FOYDALANIB O'QUVCHILARDA IJODKORLIKNI SHAKLLANTIRISH

Meyliyeva Lobar Nurmatovna,

Qashqadaryo viloyati PMM

Pedagogika va ta'lim menejmenti kafedrasida o'qituvchisi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18932829>

Annotatsiya. Ajdodlarimiz tomonidan yaratilgan madaniy va adabiy meros o'zbek xalqining milliy o'zligini, tarixiy taraqqiyotini hamda madaniy-milliy tafakkurini aks ettiradi. Ushbu maqolada ajdodlarimizning madaniy va adabiy merosi mavzusiga bag'ishlangan bo'lib, o'zbek xalqining boy madaniy merosi va adabiy an'analari haqida muhim ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Maqolada shuningdek, madaniy merosni asrab-avaylash va kelajak avlodga yetkazish masalalariga ham alohida e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: madaniy meros, yozma adabiyot, og'zaki ijod, tarixiy yodgorliklar, milliy tafakkur, o'zlikni anglash, qo'lyozmalar.

Аннотация. Культурное и литературное наследие, созданное нашими предками, отражает национальную идентичность, историческое развитие, а также культурное и национальное мышление узбекского народа.

Данная статья посвящена теме культурного и литературного наследия наших предков и содержит важную информацию о богатом культурном наследии и литературных традициях узбекского народа. В статье также уделяется особое внимание вопросам сохранения культурного наследия и его передачи будущим поколениям.

Ключевые слова: культурное наследие, письменная литература, устное творчество, исторические памятники, национальное мышление, самосознание, рукописи.

Abstract. The cultural and literary heritage created by our ancestors reflects the national identity, historical development and cultural and national thinking of the Uzbek people.

This article is devoted to the topic of the cultural and literary heritage of our ancestors and contains important information about the rich cultural heritage and literary traditions of the Uzbek people. The article also pays special attention to the issues of preserving cultural heritage and passing it on to future generations.

Keywords: cultural heritage, written literature, oral creativity, historical monuments, national thinking, self-awareness, manuscripts.

Kirish. Ajdodlarimiz tarixi meros madaniy va adabiyot o'zbek xalqining milliy o'zligini, taraqqiyotini va madaniy-milliy tafakkurini aks ettiradi. Ushbadagi madaniy merosning asoslari, uning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni, yozma va og'zaki adabiyot namunaviy maqolalari hamda bugungi kungacha yetib kelish jarayoni tahlili. Maqolada, madaniy merosni asrab-avaylash va kelajak avlodga yetkazib berish masalalariga ham alohida e'tibor berish. Har bir xalqning madaniy va adabiy merosi uning tarixiy shakllanish jarayoni va milliy o'zligini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. O'zbek xalqi ham ming yillar davomida o'zining boy madaniyati va adabiy yodgorliklarini yaratib, kelajak avlodlarga yetkazib kelmoqda.

Madaniy meros – bu xalqning tarixiy taraqqiyoti davomida shakllangan moddiy va nomoddiy qadriyatlar majmuasi bo'lib, u quyidagi asosiy yo'nalishlarga ajratiladi:

1. Moddiy madaniy meros – tarixiy binolar, me'moriy yodgorliklar, arxeologik topilmalar, san'at asarlari va qo'lyozmalar.

2. Nomoddiy madaniy meros – xalq og'zaki ijodi, urf-odatlar, marosimlar, an'anaviy bilimlar va milliy san'at.

Ushbu meros turi xalqning ma'naviy qiyofasini shakllantirishda va milliy tafakkurning rivojlanishida beqiyos ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar tahlili. O'zbekistonning ajdodlari tomonidan yaratilgan badiiy va adabiy asarlar, faqatgina ma'naviyatning ko'zgusi sifatida emas, balki insoniyatning universal qadriyatlari va madaniy birligini saqlashda ham muhim rol o'ynaydi. Bu meros, shu jumladan, o'zbek adabiyoti, musiqasi, san'ati, teatr va boshqa turli san'at shakllari, ajdodlarimizning ijtimoiy hayotidagi o'ziga xos fazilatlarni va yuksak badiiy ma'naviy istaklarni aks ettiradi.

Sharafiddin Ali Yazdiy – temuriylar sulolasining mashhur tarixchisi. 1414–1435-yillar mobaynida Fors o'lkasi hokimi Ibrohim Mirzo xizmatida bo'lib uning topshirig'i asosida “Zafarnoma” asarini yozadi. Zafarnoma Sherozda fors tilida Amir Temur davlati haqida yozilgan asar. Forschada “Fathnoma”, “Fathnomayi Temuriy”, “Tarixi Jahongushoyi Temuriy” deb nomlagan nomlari mavjud. Ibrohim Sulton o'z bobosi Amir Temur haqida maxsus kitob yozilishini niyat qilgan va farmon chiqargan, o'z vaqtida xattotlar, baxshi, munshiylar tomonidan 1419–1420-yillarda Amir Temur haqida ham turkiy, ham forsiy tillarda yozib qoldirilgan mavjud ma'lumotlarni yig'ib keltirishgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda ajdodlarimizning madaniy va adabiy merosiga oid manbalarni o'rganishda tahliliy, tarixiy-qiyosiy va tavsifiy metodlardan foydalanildi. Shuningdek, yozma adabiyot namunalari hamda xalq og'zaki ijodi materiallari pedagogik nuqtayi nazardan tahlil qilinib, ularning o'quvchilarda ijodkorlikni shakllantirishdagi ahamiyati ilmiy jihatdan asoslab berildi.

Tahlillar va natijalar. O'zbek xalq og'zaki ijodi va yozma adabiyoti: Xalq og'zaki ijodi. O'zbek xalq og'zaki ijodi milliy adabiyotning eng qadimiy shakllaridan biri hisoblanib, dostonlar, ertaklar, maqollar, topishmoqlar va matallarni o'z ichiga oladi. “Alpomish”, “Go'ro'g'li” dostonlari, shuningdek, “Zumrad va Qimmat” kabi ertaklar xalqimiz tafakkuri va estetik qarashlarini aks ettiruvchi muhim adabiy namunalardir.

Yozma adabiyot yodgorliklari. O'zbek yozma adabiyotining ilk namunalari biri – Yusuf Xos Hojibning “Qutadg'u bilig” asari bo'lib, unda davlat boshqaruvi, axloq-odob va ma'rifat masalalari yoritilgan. Shuningdek, Mahmud Qoshg'ariyning “Devonu lug'otit turk” asari turkiy tillarning ilk tadqiqotlaridan biridir.

O'zbek mumtoz adabiyoti vakillari orasida Alisher Navoiy alohida o'rin egallaydi. Uning “Xamsa” asari jahon adabiyotining eng yuksak badiiy yodgorliklaridan biri bo'lib, o'zbek tilining rivojlanishiga ulkan hissa qo'shgan.

Madaniy merosni saqlash va kelajak avlodlarga yetkazish. Bugungi kunda madaniy va adabiy merosni asrab-avaylash va keng targ'ib qilish muhim ahamiyat kasb

etmoqda. Xalqaro tashkilotlar, jumladan, UNESCO moddiy va nomoddiy madaniy merosni muhofaza qilish bo'yicha dasturlar ishlab chiqmoqda. O'zbekistonda ham madaniy merosni saqlash va restavratsiya qilish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmogda.

Boshlang'ich maktab yoshidagi bolalar badiiy ijod qilishni juda yaxshi ko'radilar. Bu bolaga o'z shaxsiyatini eng to'liq erkin shaklda ochib berishga imkon beradi. Barcha badiiy faoliyat faol tasavvurga, ijodiy fikrlashga asoslanadi. Ushbu funktsiyalar bolaga dunyoning yangi, g'ayrioddiy ko'rinishini beradi. Ular tafakkurni, xotirani rivojlantirishga hissa qo'shadi, uning individual hayotiy tajribasini boyitadi, bu esa tasavvur va ijodiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi.

Kichik maktab yoshi – bu bolaning hayotidagi muhim o'zgarishlar davri, bu maktabga qabul qilish paytiga qarab belgilanadi, bu taxminan 6–7 yoshdan 9–10 yoshgacha bo'lgan davr. Ushbu davrda bolaning jismoniy va psixofiziologik rivojlanishi sodir bo'lib, tizimli ravishda o'rganish imkoniyatini beradi. Ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish samaradorligi, asosan, vazifa tuzilgan materialga bog'liq.

Ajdodlarimizning adabiy merosi nafaqat o'z vaqtida yashab o'tgan iqtidorli shoir va yozuvchilarning asarlari sifatida mavjud bo'lsa, balki ular bugungi kunda ham xalqimizning ma'naviy merosini anglash, uni saqlash va rivojlantirishda asosiy manba bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, madaniy meros, milliy identifikatsiya va ma'naviy qadriyatlarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan sohalardan biridir.

Turkiy va forsiy tillarning bilimdonlari ikki guruhni, voqealarni o'z ko'zi bilan ko'rgan shohidlar esa bir guruhni tashkil qilgan. Dastlab Temur haqidagi har bir hikoya o'qilgan, agar uning mazmuni voqealarni o'z ko'zi bilan ko'rgan shohidning talqiniga to'g'ri kelmay qolsa, Ibrohim Sulton haqiqatni tiklash uchun turli shaharlarga choparlar yuborib, mazkur voqeani Amir Temurning yana boshqa zamondoshlaridan surishtirgan yoki qo'shimcha ma'lumotlar to'plagan. Shu qo'shimcha hikoyatlarni ham tinglagach, Ibrohim Sulton aytib turgan va kotiblar yozib borgan. Shu tarzda asarning dastlabki xomaki nusxasi tayyorlangan.

Sharafiddin Ali Yazdiy ana shu xomaki nusxa asosida "3" asarini yozgan. Ibrohim Sultonning qat'iy buyrug'iga binoan kitobilani yozish vaqtida sanalar, joy nomlari, ular orasida masofa o'lchovlari haqidagi barcha ma'lumotlar juda sinchiklab tekshirilgan. Sharafiddin Ali Yazdydan esa asarni jonli til bilan tushunarli qilib yozish talab etilgan va shuningdek, u hujjatlarga qat'iy rioya qilishi, Ibrohim Sultonning bevosita shaxsiy nazorati ostida tuzilgan dastlabki xomaki yozuvdan aslo chetga chiqmasligi hamda hech narsani bo'yab ko'rsatmasligi shart qilib qo'yilgan [1].

Tarixchi olimlarning fikriga ko'ra, Amir Temur o'zining harbiy yurishlari haqidagi strategiyalarini hech kimga oshkor qilishni istamagan va ishonchli sarkardalari bilan muhokama qilgan. Samarqand atrofidagi Saripul va Totkanda yashagan yasavuruy qabilasi sardori Xizir yasavuriy vaziyatga qarab siyosat yurgizuvchi bo'lgani bois, u goh Tug'luq

Temurga, goh Amir Temurga yon bosib, og‘machilikdan nom chiqarganligi haqida Ali Yazdiyning “Zafarnoma” asarida keltirilgan. U 1365-yilda vafaot etdi. Shundan so‘ng yasavuriylar Hoji Mahmudshoh boshchiligida to‘la-to‘kis Amir Temurga bo‘ysunib, unga sadoqat bilan xizmat qiladilar. Amir Temur ham Hoji Muhammadshohning janglaridagi jasoratini hisobga olib, 1370-yilgi Balx yurishidan qaytgach, Keshda mansab taqsimlanganda uni lashkarvboshi etib tayinlaydi va u bilan qarindoshlik rishtalarini bog‘laydi. Ilyos Yasavuriyning qizi Baxt Malik og‘oni Mirzo Jahongirga olib beradi. Bu nikohdan Mirzo Pirmuhammad dunyoga keladi. Ali Yazdiy Amir Temur o‘limi oldidan uni o‘ziga taxt vorisi qilib tayinlagani haqida yozgan [2].

Ijodiy fikrlash – bu yangi g‘oyalarni ilgari surish, mavjud bo‘lgan bilimlarni yangicha tarzda qo‘llay olish, noan‘anaviy yondashuvni qo‘llab-quvvatlash qobiliyatidir. Bu jarayon inson tafakkurining eng yuqori bosqichini ifodalaydi. Ijodiy fikrlashni rivojlantirish orqali o‘quvchilarda faollik, muammolarga boshqacha qarash, o‘z ustida ishlash va tanqidiy tahlil qilish kabi muhim sifatlar shakllanadi.

Xulosa. Ajdodlarimizning madaniy va adabiy merosi xalqimiz ma‘naviy hayotining ajralmas qismi hisoblanadi. Ushbu boylikni asrab-avaylash, o‘rganish va targ‘ib qilish bizning muqaddas burchimizdir. Tarixiy yodgorliklarni tadqiq qilish orqali o‘zbek xalqi madaniyatining ildizlarini chuqurroq anglash va kelajak avlodlarga yetkazish mumkin.

O‘quvchilarga erkin fikr yuritish, xatoliklardan qo‘rqmaslik, yangiliklarni izlash kabi psixologik jihatlar rag‘batlantirilsa, ular yanada faol, mustaqil va ijodiy bo‘lib yetishadi. Shu sababli, ta‘lim jarayonida psixologik omillarni hisobga olib, shaxsning intellektual va ijodiy salohiyatini to‘liq ochish uchun sharoit yaratish lozim. Bu esa o‘quvchilarning nafaqat fanlarni chuqurroq o‘rganishida, balki hayotiy muammolarni hal qilishda ham samarali bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Yusuf Xos Hojib. “Qutadg‘u bilig”. Toshkent: Fan, 1991.
2. Alisher Navoiy. “Xamsa”. Toshkent: G‘afur G‘ulom, 2000.
3. Mahmud Qoshg‘ariy. “Devonu lug‘otit turk”. Toshkent: O‘zbekiston, 2008.
4. Bobur, Z. “Boburnoma”. Toshkent: O‘zbekiston, 2008.
5. Fitrat, A. “O‘zbek adabiyoti tarixi”. Toshkent: Fan, 1980.
6. Karimov, I. “Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch”. Toshkent: Ma‘naviyat, 2008.
7. UNESCO. “Intangible Cultural Heritage”. Paris, 2010.
8. [https://uz.wikipedia.org/wiki/Zafarnoma_\(asar\)](https://uz.wikipedia.org/wiki/Zafarnoma_(asar))
9. Шарафуддин Али Яздий. Зафарнома.-Т.: 1997.-296-бет (304 б)
10. Guilford J.P. (1956). The structure of intellect. Psychological Bulletin.
11. Torrance, E. P. (1974). Torrance Tests of Creative Thinking.
12. Wallas, G. (1926). The Art of Thought.